

Molnár Tamás, korunk Symmachusa¹

Molnár Tamás középosztálybeli családban született 1921. június 26-án. Szüleinek – szigorú, zárkózott édesapjának és melegszívű édesanyjának – egyetlen gyermeke volt. Hétéves volt, amikor a család a korábban Magyarországhoz tartozó Nagyváradra költözött. A trianoni békediktátum 1920-ban Erdélyt Romániához csatolta, ezért a kis Tamás román nyelven kezdte el az iskolát. Életének korai szakaszában három jelentős esemény is történt vele: el kellett hagynia az otthonát, a szülővárosát és anyanyelvi környezetét. Mindezt viszonylag jól viselte: a kiváló elméjű kisfiú hamar elsajátította a román nyelvet, alkalmazkodott az új hazához és jól teljesített az iskolában. Nem hanyagolta el az örökségét sem: az iskola után nyelvórákra, magyar irodalom és történelem órákra járt.

Nemcsak a történelem volt fontos érdeklődési terület Molnár Tamás életében. *Dove va la Tradizione Cattolica?* (Roma, 2005) című könyvében – amelyből a továbbiakban többször idézünk – elmondta, hogy a Történelem számára elválaszthatatlan a személyes történelmétől. Magyarul tanulni Nagyváradon nem azt jelentette, hogy a tantárgyakhöz még egy óra hozzáadódik, hanem lázadást egy tökéletlen emberi igazság ellen, egy magasabb rendű igazság nevében. Ez a látszólag ártalmatlan lázadás nem volt kockázatmentes: hétéves korában megtanulta, mit jelent az életét féltetni. 1928-ban, egy helyi diákkongresszus alkalmával a Vasgárda tagjai üvöltözve vonultak keresztül a városon: „Zsidókat Palesztinába, magyarokat hatlábnyira a föld alá!” A történelem figyelmeztetése ellenére nem kerítette hatalmába a neheztlenség; életének más kellemetlen eseményei miatt sem táplált gyűlöletet. Például mindig tisztelettel írt és beszélt Mircea Eliade-ról, a román származású híres – egykor a Vasgárdával rokonszenvező – vallástudósról.

Molnár Tamást már korán vonzotta a független intellektuális élet. Legmáradandóbb gyermekkori élményeinek egyike egy különös naphoz kapcsolódik: azért hiányzott az iskolából, mert egy teljes napot a nagyváradai nyilvános

BARNA TERÉZ (1953) újságíró, Molnár Tamás volt asszisztense. New Jerseyben él.

1 Barna Teréz esszéje a québec-i *Égards* francia nyelvű katolikus konzervatív folyóiratban jelent meg 2017 januárjában. A ford. megj.

könyvtárban töltött. Édesanyja igazolást írt ugyan, de édesapja átlátott a szitán, és véget vetett a fia kutatói próbálkozásának.

Az iskolában három barátja volt, akivel „Az élet” nevű játékot játszották. Egyik a Király volt, a másik a Püspök, harmadik a Tudós, Tamás pedig a Filozófus, mivel már korán vonzották a bölceleti kérdések. Az órák után sokat ténferegtek, és szórakozásból úgy beszéltek egymáshoz, ahogy egy királyhoz, egy püspökhöz, egy tudóshoz és egy filozófushoz illik. A játékszabály szerint egymást illő tisztelettel kellett megszólítani. A fiúban ez a játék csak erősítette érdeklődését a bölcelet iránt; úgy nőtt fel, hogy folyamatosan filozofált, egész életét a gondolkodás töltötte be.

1938-ban a család visszatért Budapestre. Filozófusunknak el kellett válnia legjobb barátaitól, azaz a Királytól, a Püspöktől és a Tudóstól. Budapestten kellett megállnia a helyét, ahol megtapasztalta: bizony le van maradva a tantervhez képest, a magyar kultúrához kapcsolódó nagyváradi magánórák ellenére. Életében az első igazi válságot az okozta, hogy meg kellett válnia legjobb barátaitól és az új iskolában nagy próbatételeket kellett kiállnia. Akárhol járt, soha nem érezte magát otthon később sem.

A középiskola elvégzése után filozófiát és francia irodalmat tanult Brüsszelben. A német megszállás idején letartóztatták, éveket töltött munkatáborokban, csak a háború végén szabadult a hírhedt dachauai táborból. Budapestre visszatérve, szembesülnie kellett a ténnyel: szülei életüket veszítették 1944–1945 telén, a magyar fővárosra mért légitámadás egyikében. Mivel senkije sem volt, úgy döntött, abba az országba megy, amelyet leghőbb vágya volt megismerni középiskolai évei óta, azaz Franciaországba.

Balszerencséjére a szükség is úgy hozta, hogy Brüsszelen keresztül tartott oda. Jóhiszeműen jelentkezett a rendőrségen, hogy új személyazonosságot igazoló iratot kapjon. A belga rendőrség azonban megbilincselte és bebörtönözte. Olyanokkal volt együtt fogságban, akiket náci kollaborációval gyanúsítottak. Néhány hónapot töltött a börtönben, ahol nem tudta, hogy élve vagy csak koporsóban távozik, mint néhány cellatársa. Kivégezték azokat a fogvatartottakat, akik huszonnégy órán belül nem tudták meggyőzni az esküdtszéket az ártatlanságukról. Molnár nagy gyakorlati érzéssel készült fel a két lehetséges következményre. Ha életben maradhat, szabadulása után fel kell hagynia utazási tervével, mert közeledett a tanév eleje. Cellájából két levelet írt a legközelebbi egyetemeknek: a Leuveni Katolikus Egyetemnek és a Brüsszeli Egyetemnek. Az első nem válaszolt, a második azonban helyt adott kérelmének. Majd egyik reggel, miután sikerrel vette a vizsgálódó kihallgatást, megkapta a szükséges iratokat és szabadon engedték. Brüsszelben egyik ismerőse lakásán talált átmeneti szállást, és szeptemberben folytathatta az egy évvel korábban, a háború miatt megszakított egyetemi tanulmányait.

1948 tavaszán szerzett francia irodalom és filozófia szakos diplomát. Néhány hónappal korábban egy újságot olvasva rábukkant a hírrre: Eisenhower tábornok lesz a Columbia Egyetem rektora. Európai viszontagságai miatt és mivel mind

lelkileg, mind de facto haza nélkül maradt, úgy döntött, hogy ír a tábornoknak. Angol nyelven levelet írni nem okozott neki gondot: a Brüsszeli Egyetemen jó nyelvérzékéről volt ismert. Természetes volt számára, hogy a belga fővárosban ő az idegenvezetője és tolmácsa Ruth Benedictnek, a Columbia Egyetemről érkezett híres értelmiséginek.

Eisenhower tábornoknak írt levelében Molnár segítséget kért, hogy felsőfokú tanulmányokat folytathasson a Columbia Egyetemen. Néhány héttel később válaszerkezett Schultz őrnagytól, Eisenhower tábornok segédjétől, aki tájékoztatta: továbbították kérését az egyetem vezetőségének. Nem sokkal később fel is vették a Columbia Egyetemre, és 1949 januárjában megérkezhetett New Yorkba.

Ahogy sok más bevándorló, ő is főleg szabadságot és menedéket keresett az Új Világban. A szabadságot anyagi értelemben megkapta ugyan, de a gondolkodási szabadságát nem találta meg. *Ha különbözöl, deviáns vagy* címmel írt erről cikket a *National Review* 1958. augusztus 2-i számában. Mindig is hálás volt a nagylelkűségért, amellyel az Egyesült Államokban fogadták, de az emberségesség folyton hiányzott neki – mind a társadalmi, mind magánéleti kapcsolataiban. Mivel meggyőződésből képtelen volt bármilyen csoporthoz tartozni, szakmailag és magánemberként is többnyire elszigetelt maradt.

Molnár Tamás tipikus értelmiségi volt, így érthető, hogy életműve fő témáinak egyike az értelmiség problematikája volt. Az Egyesült Államokban ő vezette be az „értelmiségi” szót az irodalmárok vitáiba. A „Plight of the Intellectual” („Az értelmiségiek sorsa”) című írásával szerzett magának nevet, amely a *Commonwealth* folyóiratban jelent meg 1955 augusztusában. E rövid esszé hamarosan egy beszélgetés követte az íróval a *Time Magazine*-ban. Nem sokkal később már írni kezdett a *National Review*, a *Modern Age*, a *Catholic World* és a *World view* folyóiratoknak.

Számára a függetlenség mind a gondolkodásában, mind az életben annyira fontos volt, hogy az ellentmondás már-már reflexévé vált. Bárkivel, főleg egy csoporttal vagy párttal való egyetértés gyanút keltett benne. Másrészt veleszületett szükséglete volt az igazságtalanság elleni küzdelem és hogy tehetségét egy fontos ügy szolgálatába állítsa. Ezért kötelezte el magát az amerikai konzervatív mozgalomban. Jó barátságba került a híres gondolkodóval, Russel Kirkkal, aki megkérte, hogy legyen a *Modern Age* szerkesztőbizottságának tagja.

Mintegy tízévnyi Egyesült Államokbeli tartózkodás után Molnár – annak ellenére, hogy tanár és neves író lett – erős csalódottságot érzett az amerikai életmód miatt. Az Új Világban a legrémissztöbbnek azt találta, hogy könnyen eldobják hagyományaikat az állampolgárok: legyen szó nemzeti büszkeségről, őseik bölcsességéről, egyházakkal és diplomáciával kapcsolatos tapasztalatokról, a hagyományos család szerkezetéről vagy a lélek örökéletre való törekvéseiről. Úgy döntött, hogy megvizsgálja: „a régi világ jó kezekben van-e”, és olyan elsőrangú gondolkodókkal találkozik, akik még az öröklét valóságából indulnak ki. Molnár ilyen reményekkel és várakozásokkal telve érkezett meg Párizsba 1958 júniusában. Véletlenül köszönhetően már első párizsi reggelén abban

a szerény kétszobás lakásban találta magát, amely a Pierre Boutang által 1954-ben alapított hetilap, a *La Nation française* irodájaként szolgált. Első francia nyelven írt cikke az 1958. októberi számban jelent itt meg, és ezt követően 1964-ig folyamatosan publikált a lapban. Rendszeresen írt más francia folyóiratoknak is: *Itinéraires*, *La Table ronde*, *Esprit*, *La France catholique*, *Monde et Vie*, hogy csak néhányat említsünk a tucatnyi folyóirat közül. A következő három évtized során évente nyolc hónapot szentelt az oktatásnak az Egyesült Államokban, és négy hónapot Európában, főleg Párizsban töltött.

Franciaországban végre megtalálta azt az értelmiségi környezetet, amelyben kiteljesedhetett, de a forradalmi szellemiség már minden irányból fenyegette. „Az 1958-at követő időszak – mesélte a már említett olasz nyelvű interjúkötetben –, rendkívül gazdag volt olyan már-már forradalmi eseményekben – ha megengedhető, hogy ezt a szót valódi értelmében használjuk –, amelyek nem jártak szükségszerűen vérontással. De Gaulle tábornok ismételt hatalomra kerülése, a dekolonizáció, az amerikai befolyás határozott megerősödése a szovjet bombával és Hruscsov fenyegetéseivel szemben, a II. Vatikáni Zsinat, 1968 májusa, a fogyasztói társadalom kialakulása Franciaországban, Mitterand szocializmusa, Lefebvre atya ügye: ezek a lappangó forradalomnak olyan hozadécai, amelyek felráztak minket.”

Első művét szellemi vezetőjének, Georges Bernanos életművének szentelte. Molnárt lenyűgözte, ahogyan a nagy katolikus író a modern kor veszélyeit elemzte. A könyv első kiadása 1960-ban jelent meg *Bernanos, His Political Thought and Prophecy* címmel. E könyvet negyvenhárom másik követte négy évtized alatt, amelyeket angol, francia és magyar nyelven írt és több nyelvre is lefordítottak. Amikor arról kérdezték, melyik könyvét szereti leginkább, Molnár az *Archetypes of Thought* (A gondolkodás archetípusai) és a *The Decline of the Intellectual* (Az értelmiség alkonya) között habozott. Az elsőt azért kedvelte, mert a számára a világ leglenyűgözőbb témájával kapcsolatos történetet mesélt el benne. A másodikra azért volt büszke, mert ez a könyv sokkal szenvedélyesebb és sokkal nagyobb reakciót váltott ki, mint a többi írása.

Molnár Tamás számára a II. vatikáni zsinat „az évszázad nagy válsága” volt. A zsinat által előidézett változások nyugtalanságot keltettek benne. „[Amerikában] megértettem – mondta az olasz nyelvű kötetében –, mennyire nagy szükség van az anti-utópizmusra, az eredeti és a gondolattól általában elidegeníthetetlen állandóságra, valamint a vallásra, amely sérthetetlen doktrínákon és stabil tanításokon, az Egyház tanításain alapszik. Így érthető, hogy a század nagy válsága, a II. Vatikáni zsinat miért érint engem olyan mélyen: a zsinat két évezred folytonosságát vetette el. Én ezt mintegy személyes támadásnak éreztem [...]. A II. Vatikáni zsinat elszakította azokat a kötelékeket, amelyek a Teljességhez kötöttek minket és szétszórta őket egy hitetlen, törvény nélküli világban.”

Az 1960-as években Afrikába és Ázsiába utazott, így alkalma nyílt megismerni a nagyobb gyarmati országokat még a dekolonizáció előtt, és a világot, még

mielőtt a globalizáció egységessé tette volna. Amint elmondta, érzése szerint becsúszott egy olyan ajtón, amely egy régi, festői világba vezetett, még mielőtt a globalizáció szűrkévé, jellegtelenné változtatta volna. Útjainak eredménye két könyv volt – az *Africa, a Political Travelogue* és a *South West Africa. The Last Pioneer Country* –, valamint számos cikk, amelyek közül egyet megemlítek. A *Három karácsony* című cikke jól tükrözi Molnár Tamás világszemléletét. Molnár e három karácsony mindegyikét bolygónk valamelyik egzotikus részén töltötte, és ezt a szent napot mindenhol katolikus misével ünnepelték. A későbbiekben ezeket a helyeket vagy lerombolták nem sokkal látogatása után, vagy – Tajvan esetében – a kommunizmus fenyegette, amely a föld leggyilkosabb utópiája. Az első karácsony Salisburyben érte, 1963-ban. Ekkor az ország, Rodézia néven, még brit gyarmat volt. A kormányzó és az országban élő fehérek, akikkel beszélt, arról biztosították, hogy soha nem hagyják el az országot. A második karácsonyt Kambodzsa fővárosában töltötte 1969-ben. A székesegyház, amelyben az éjféλι misét tartották, a város legnagyobb épülete volt; a papok és a hívek „úgy érezték, mintha a Golgotához közelednének”. És valóban, közülük többen hamarosan Pol Pot párhívei keze által haltak vértanúhalált, a székesegyházat pedig a Vörös Khmerek földig rombolták. A harmadik karácsonyt Taipeien ünnepelte, Tajvan szigetén, a misét Chen atya celebrálta „olyan buzgósággal, mintha csak személyesen magát Konfuciuszt akarná megcáfolni”.

Az utópia, az utópikus gondolkodás az egyik legfontosabb vezérmotívum Molnár életművében. Úgy vélte, a lehető legnagyobb hibát azzal követjük el, ha a jövőbe helyezett álmok nevében feláldozzuk a jelen valóságát. Először 1967-ben jelent meg az *Utopia, the Perennial Heresy* (Utópia. Örök eretnekség) című műve, amely hat kiadást ért meg és öt nyelvre fordították le.

1968-ban szemtanúja volt egy rendkívüli eseménynek: a diáklázadásoknak az Egyesült Államokban és Franciaországban. Először az Atlanti-óceán amerikai oldalán, New Yorkban tapasztalta meg, majd néhány nappal később szemtanúja volt a híres (vagy hírhedt) párizsi zavargásoknak, hallotta a különböző beszédeket, olvasta az újságokat és beszélgetett a két tábor képviselőivel: a forradalom melletti és vele szembehelyezkedő értelmiségi csoportosulásokkal.

Molnár Tamás minden gondolkodásbeli irányzattal, minden politikai csoporttal és – akár azt is mondhatjuk – minden nemzettel szemben független volt. Ugyanakkor arra a kérdésre, hogy lehetne-e egyszerűen csak „világpolgárnak” hívni, azt válaszolta: „Egyáltalán nem. Azt szeretném, ha inkább nacionalistának címkéznének.” Ez rendben is volna, de melyik országban? Magyaroknak született, harmincéves kora körül amerikai állampolgár lett, de sem az akkori Magyarországgal, sem az Egyesült Államokkal nem tudott azonosulni. Molnár Franciaországot vagy inkább a francia kultúrát választotta hazájául: „[számomra] Franciaország a történelem megtestesülése volt, egy rendkívül kifinomult és ugyanakkor mélyreható gondolkodásmód.” Franciaország is értékelte ezt a szorgalmas és idegen értelmiségit: „Az, hogy francia értelmiségi lettem, számomra valódi megtiszteltetés volt egy inkább idegengyűlölő nemzet

részéről [...]. Amikor 1977-ben megkaptam Jacques Médecin, Nizza akkori polgármesterétől a »legjobb politikai gondolkodó Franciaországban« kitüntetést, úgy éreztem magam a fogadóteremben, mint aki épp most kelt át egy háborgó óceánon és végre megérintette a szárazföldet: francia lettem spirituális kooptálással.”

1989-ben leomlott a berlini fal és elbuktak a kommunista kormányok Kelet-Európában. Molnár Tamás – életében harmadszor – új pályára lépett. Miután több mint három évtizeden keresztül tanított, főleg az Egyesült Államokban (Brooklyn College, Long Island University, Hillsdale College, Yale), valamint Dél-Afrikában (Potchefstroom University), végre szülőhazájában, Magyarországon két egyetemen is katedrát kapott: vallásfilozófiát tanított az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és filozófiát a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Könyveket és tankönyveket is írt magyar nyelven, 2005-ig rendszeresen publikált mintegy tucatnyi magyar újságban és folyóiratban.

1999-ban jelent meg Svájcban a *Moi, Symmaque* (Én, Symmachus) című műve. E könyv valamiféle értelmiségi vallomás. Molnár azt írta, hogy a cím ellenére ő nem Symmachus hasonmása; a közte és Symmachus között lévő hasonlóságokat leszűkíti a hanyatló római birodalom és a jelenlegi Nyugat közötti hasonlóságokra, valamint a Symmachus világában és az ő világában betöltött szerep közötti hasonlóságokra. Symmachus, a negyedik század végén élt arisztokrata szenátor utolsó védője volt egy hanyatló vallásnak: a római pogány hitnek és egy olyan kultúrának, amely egyre inkább hanyatlik az új jövevény, a kereszténység kihívásaitól. Molnár is úgy tekintett magára, mint aki egy régi rendről tanúskodik, és azt védi. A modernség – részben szándékosan, részben akaratlanul – egy zűrzavaros korszakot teremtett, amely után egy bizonyos új rendnek mindenképp meg kell jelennie. Molnár nem hitte, hogy ennek az új rendnek előrelátható a jellege; ahogyan gyakran fogalmazott: a jóslat a filozófia leggyengébb láncszeme. Amikor fiatalabb és optimistább volt, a *La Gauche vue d'en face* (Szemtől szembe a ballal, Párizs, 1970) írójaként megpróbálhatta visszatartani a modernség romboló gépezetét Róma, Athén és Jeruzsálem örökségének megmentése érdekében. Élete vége felé gyakran kívánta, hogy az elkerülhetetlen összeomlás minél gyorsabban bekövetkezzen a válaszként megszülető új rend érdekében.

Molnár Tamás 2010. július 20-án hunyt el a virginiai Richmondban, és ma még mindig nem tudjuk, hogy milyen lesz ez az új rend.

Fordította: S. Király Béla